

Vuoden 2019 kaunokirjallisuuden Finlandia-valitsija Merja Ylä-Anttilan puhe ja perustelut

Vartuin kantahämäläisessä pikkukaupungissa, jossa kirjastona toimi kaunis vanha venäläinen kirkko. Se näkyi jyhkeänä kotikatuni päässä ja sen portaikko, korkeat salit ja kauniit ikkunat houkuttelivat jo tunnelmallaan. Jääkiekkokaupungiksikin kutsuttu kotikaupunkini tarjosi tuolloin 60-70-luvun nuorelle urheilun lisäksi juuri tuon kiehtovan kirjaston ja lauantai- iltapäivisin elokuvakerhon. Sieltä syttyi rakkaus kirjoihin ja eläviin kuviin. Kumpikin aika voimakkaina läsnä koko myöhemmän elämäni.

Sytyttäjänä kirjallisuuteen, suomen kieleen ja lopulta toimittajan ammattiin oli lukion äidinkielen opettajani, lehtori Hilja Mörsäri. Hän osasi kannustaa kirjoittamisesta kiinnostunutta, maailmaan uteliaasti kurkottanutta nuorta kohti omaa tietään sanojen valtakuntaan.

Kun löysin elämänkumppanini, niin teimme sopimuksen: hän tulisi vastaamaan perheemme musiikkikokoelmasta ja minulle kuuluisivat kirjat. Molempia on sittemmin tullut kerätyksi, tosin levyjen ja cd-kokoelmien kohdalla siirtyminen digitaaliseen sisältöön tapahtui paljon nopeammin ja kivuttomammin kuin kirjoissa.

Tarinat perheessämme jäivät elämään, ne siirtyivät seuraavalle sukupolvelle.” Luketaan luketaan, kaikuu vieläkin korvissani pienen poikani ääni. Hänkin päätyi ammatissaan sanojen valtakuntaan.

Siispä väitän rohkeasti, että kirja käyttöliittymänä ei ole kuollut. Ja totisesti toivon, ettei kuolekaan. Vaikkeivät kotien kirjahyllyt enää lukeneisuudesta eivätkä varsinkaan sivistyksestä yksin kerro, on kirjojen lukeminen tie täyteen ihmisyyteen, kuten kolumnisti Yrjö Rautio kauniisti kiteytti Helsingin Sanomissa jokin aika sitten. Kirja ei ole kömpelö käyttöliittymä vaan kaunis ja fyysisesti-kin hyvää oloa tuova esine. Eikä siis kirjahyllystä ole perheessämme luovuttu, jo yksittäisistä kirjoista luopuminen on vaikeaa.

Uskon, että kirjahyllytkin palaavat vielä muotiin, jos ovat sieltä tosissaan pois olleetkaan. Totta kuitenkin, että kirja myös muuttaa muotoaan. Tarinat ja sanat elävät myös digitaalisesti ja äänikirjoina. Ne ovat hyödyllisiä ja arkea helpottavia. Ääneen luetusta kirjasta syntyy aivan uusia elämyksiä ja monesti on kyse kirjaa täydentävästä nautinnosta. Jokainen voi löytää itselleen sen parhaimman tavan ja tyylin kirjan ääreen, pääasia että löytää.

Silti minulle kirjaan tarttuminen, sivujen kääntelemisen ja se tunne kirjan ääressä olemisesta on itsessään hiljentävää ja keskittymään rohkaisevaa, sitä mitä lukeminen parhaimmillaan on. Pala pientä pyhyttä tekisi mieli sanoa.

Kuinka sitten kirjojen ja lukemisen käy?

Perheystävämme viestitti Finlandia -palkinnonjaon innoittamana:

”Lapseni näytti yliopisto-opiskelijoiden ryhmätyötä, jonka kielestä ei saanut mitään tolkkua. Ei siksi, että siinä olisi ollut anglismeja tai vaikeita käsitteitä, vaan siksi, että lauserakenteet ovat aivan hukassa. Ymmärrettävän suomenkielisen tekstin kirjoittaminen näyttää täysin ylivoimaiselta näille matemaattisesti lahjakkaille nuorille. Nyt sitten vielä yliopistojen pääsykoeuudistus kannustaa lukioita painottamaan matematiikkaa muun sivistyksen kustannuksella.”

Ystäväni huoli on aiheellinen. Tiedot yhdysvaltalaisista yliopistoista kertovat, että opiskelijoille alkaa olla 10 sivun essee maksimimita. Tarvitsemme tulevaisuudessakin ihmisiä, jotka osaavat lukea ja kirjoittaa. Kirjat ovat näiden taitojen paras opettaja.

Mitä tulee yhteiskunnasta, jossa historia ja äidinkieli ei saa ansaitsemaansa roolia opetuksessa? Lainaän tässä edelleen mainiota Yrjö Rautiota, joka kirjoja puolustaessaan totesi:

”Itse liitän kirjojen lukemisen etenkin historian tuntemukseen. Ilman sitä ei ole sivistystä, eikä historiaa voi tuntea, ellei lue kirjoja.

Yhtä hyvin kuin kirjojen lukemisen tarpeellisuudesta voisi väitellä siitä, ovatko tieto ja sivistys ylipäätään tarpeellisia asioita ihmiselle ja ihmiskunnalle.”

Lukeminen on suoraan yhteydessä ajattelukykyyn. Monet tutkimukset sen todistavat. Lukeminen on myös yhteydessä myötätuntoon ja empatiaan. Kirjojen avulla pääsemme kaikkiin niihin maailmoin, joita on. Kehitymme täyteen ihmisyyteen.

Nyt näyttää, että kyvystä empatiaan, myötälämiseen ja toisen asemaan asettumisesta on pulaa. On vihapuhetta ja vääriä faktoja, totuudelle irvailua. Tarinat, kirjat, voisivat auttaa tässä. Kasvattaa kykyä ymmärtää paremmin toisiamme. Nähdä mistä tulemme, keitä olemme ja millaista erilaista elämää on.

Elämme merkillisiä aikoja, jossa länsimaisia kaikkein pyhimpiä arvoja ja instituutioita haastetaan. Sananvapaus, oikeusvaltio, demokratia ja tasa-arvo. Olemme uskoneet, että kehitys vie näissä eteenpäin, ei taaksepäin. Nyt se ei olekaan enää itsestään selvää Euroopassakaan.

Meidän mittamme ihmisinä on siinä, millaisen perinnön jaamme tuleville sukupolville. Siellä missä sana ei ole vapaa, voidaan väheksyä ihmisoikeuksia, polttaa kirjoja ja siistiä historiaa mieleiseksi.

Minulle kirjat ja lukeminen ovat olleet elämässäni henkireikä, opintomatka ja mielikuvituksen aarreaitta. 15 vuotta naisystäväni ovat kokoontuneet kirjojen äärelle lukupiiriimme kerran kuukaudessa. Kirjat ovat olleet myös ystävyiden side ja rikastuttaja.

Nyt tässä kunniatehtävässä kaunokirjallisuuden Finlandia-palkinnon diktaattorina koen olevani etuoikeutettu. Sain hienoja elämyksiä, matkustin muissa maailmoissa, opin jälleen uutta elämästä, ystävydestä, ihmisistä.

Kauan eläköön siis kirjoittamisen taito ja lukemisen ilo!

**

Kirjan tarina kiteyttää syviä inhimillisiä asioita. Se nostaa esiin ikuisia kysymyksiä, jotka ovat kaikkina aikoina ihmisille merkityksellisiä ja yhteisiä.

Teos jätti minuun syvät jäljet ja jäi myllertämään mieltä pitkäksi aikaa. Kirja on raju, väkivaltainen, rumakin ja koettelee lukijaansa, mutta se myös palkitsee monin verroin.

Sen kieli on mitä kauneinta. Aforistisia lauseita, runollisuutta keskellä kauheimpia ihmisen koettelemuksia, sodan julmuuksia.

Rakkaus, yksinäisyys, unelmien toteutuminen tai toteutumattomuus. Mihin ihminen taipuu, kun ankarat ajat osuvat kohdalle ja miten henkinen kantti ja moraali kestää. Minulle tässä kirjassa merkityksellisintä oli juuri ihmiseksi kasvaminen kuvaus.

Kirja muistuttaa minua, että jokaisella on ”bollansa”, näkymätön haamu, ulkopuolinen uhka, joka testaa ihmistä, ja voi auttaa hänet kasvamaan parhaaksi versioksi itsestään, jos niin on tarkoitettu.

Kaunokirjallisuuden Finlandia-voittaja on Pajtim Statovci: Bolla.

